

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Курбанової Л. В.* „Різновекторна діяльність Павла Маценка в контексті української музичної культури ХХ століття“ на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство)

Об’ємна наукова розвідка пані Лідії Курбанової поза сумнівом виявляється вельми на часі в компендіумі генеральних перспективних напрямів сучасної гуманітарної науки. І вибір „головного героя“ її наукового „роману“, і концептуальні підходи, серед яких на першому місці цілком не випадково опинились етнопсихологія і персонологія, свідчать про розуміння авторкою не лише необхідності відродження національної культурної історії у всій її повноті та об’єктивності, але й про усвідомлення нею надто важливої істини: найуспішніші постаті минулого стають (чи принаймні повинні стати) ідеальною соціокультурною моделлю для сучасників. Адже саме homo creativus, людина креативна, або висловлюючись більш модерно англійською мовою, self made man, тобто той, хто створив себе сам, здатна протистояти й спрямовувати виклики глобалізованого суспільства у позитивне плідне русло. Такі пасіонарні індивіди змінювали хід історії навіть у найбільш несприятливих умовах, прикладом чого може бути трагічна і водночас героїчна, подвижницька доля багатьох славних синів нашої Батьківщини.

Адже видатні персони різних сфер українського суспільства – політичної, економічної, наукової, освітньої, культурної – в цілком, здавалось би, безнадійних соціоісторичних обставинах, в агресивних імперіях і тоталітарних режимах зуміли зберегти сутність, національний архетип, внаслідок чого Україна не розчинилась в чужій ідентичності. Причому якщо не вдавалось розвивати і примножувати питомі цінності в

умовах більшовицького терору, вони турботливо плекались у діаспорі і таким чином збереглись. Завдяки таким діячам маємо сьогодні свою державу, віру і духовну традицію.

Однією з винятково плідних особистостей був і Павло Маценко, якому присвячена подана дисертація, – постать ренесансної багатовимірності у творчості та культурно-просвітницькій діяльності, один з найбільш успішних діячів української мистецької діаспори в Канаді повоєнної доби. Пані Курбанова напрочуд докладно і логічно розгорнула персонологічну концепцію його утвердження як митця, просвітителя, патріота і громадського діяча, спеціально присвятила значну частину дослідження окремим аспектам його багатогранних музично-творчих і просвітницьких звершень, причому кожна з царин, в якій Маценко залишив суттєві здобутки для нащадків, підкріплюється об’ємною інформативною базою в додатках.

Не переказуючи структури і основних положень дисертації у опонентському відгуку, зверну увагу ще на кілька надто суттєвих переваг поданого дослідження – на додаток до вже зазначеного заповнення чергової *terra incognita* української духовної історії і представлення незаслужено забутого творця в національному музичному пантеоні.

Дуже вдало обрано персонологічний підхід до творчої постаті Павла Маценка, оскільки завдяки цьому долається ще один недолік радянської гуманітарної спадщини: нехтування, а то й відверта зневага до особистості – одухотвореної істоти, яка має вартість не лише як член/представник певного колективу чи класу, а як самодостатній індивід зі своїм неповторним внутрішнім світом. Радянська, а потім і пострадянська гуманітаристика дуже тяжко позбувається цих глибоко закорінених кліше, починаючи від “небажаних” і “недостатніх” в радянський час монографічних тем дисертацій і закінчуючи відомим лозунгом, приписуваним Михайлові Глінці, який “прикрашав” всі кабінети музлітератури музичних шкіл від

Ужгорода до Камчатки: “Музику творить народ, а ми композитори її тільки аранжуємо”. Нівелювання особистісних вартостей в усіх без винятку гуманітарних науках мало надто трагічні наслідки в цілком реальній екзистенції, які відчуються ще й до сьогодні. Але навіть попри декларування самодостатності кожної особи перевага колективного над індивідуальним як і покірливість обставинам не до кінця вивітрилось зі свідомості частини національної інтелігенції. Тому насправді теми, пов’язані з висвітленням яскравих значущих постатей в минулому України, належать до пріоритетних хоча б тому, що формують новий тип свідомості, в якому немає місця патерналізму і комплексу меншевартості. Пані Курбанова послідовно вибудовує ціннісно-діяльнісну парадигму життя Павла Маценка у поступі висхідними шаблями долі: “здатний – хочу – можу – повинен – здійснюю – досягнув”.

В продовження цих міркувань відзначу ще одну значну перевагу дисертації: її опору на психологічні виміри творчої особистості. Авторка залучає для теоретичного обґрунтування і підтвердження психологічного портрету Павла Маценка широкий спектр українських і зарубіжних психологічних теорій особистості. Більша частина з них опонентові відома і апробована у відповідних наукових розвідках (як наприклад, теорія самоактуалізації Абрагама Маслоу або концепція виховання особистості Івана Беха), інші, зокрема теорія інвестування, запропонована Р. Стернбергом та Т. Любартом чи теорія Олени Туриніної, стали новими для мене і відкрили нові обрії пізнання індивіда. У всьому цьому імпонуючому полі психологічних трактувань людини теж проступає найважливіший на сьогодні соціокультурний меседж, апробований на прикладі багатой на події та випробування долі Павла Маценка: особистісний потенціал і мотивація діяльності обумовлюють успішну професійну й творчу реалізацію, попри всі зовнішні – сприятливі чи несприятливі – обставини.

Наступне цінне досягнення рецензованої праці полягає у залученні широкого коментаріуму наукових концепцій, дотичних до інтересів Павла Маценка, а також характеристики видатних осіб, з якими він в той чи інший спосіб був пов'язаний. В цьому вбачається логічність зв'язку загальних теоретичних положень – з їх конкретним застосуванням щодо головного об'єкту дослідження: якщо постулюється розгляд культурно-мистецького середовища, то воно належним чином представлено у життєписі Маценка. На сторінках дисертації постають численні соратники, вчителі, однодумці митця, кожна зі сфер його власного наукового дослідження висвітлюється у порівнянні з аналогічними за тематикою працями інших науковців. Особливо переконують компаративістичні аналогії в розгляді історичних підвалин української церковної музики, що становила один з наріжних каменів наукової діяльності Павла Маценка і для підтвердження яких пані Курбанова наводить посилання і на концепції Мирослава Антоновича, і на Федора Стешка, і на деяких інших провідних дослідників.

Висловлені міркування спрямовані підкреслити наукову значимість, дослідницьку добросовісність і аргументованість позицій запропонованої до захисту дисертації. Вона демонструє як успішно здійснене прагнення авторки окреслити багатогранну постать Павла Маценка у всій повноті його звершень, що цілком відповідає сформульованій темі, так і широку соціокультурну панораму всіх тих музичних осередків, в яких відбувалось становлення, розвиток і реалізація мистецьких задумів і планів видатного діяча національної культури. Відтак саме широта охоплення матеріалу викликає ряд запитань, роздумів, а подекуди зауважень, які в кінцевому результаті свідчать про перспективність розробки ряду ескізно накреслених в дисертації проблем, таким чином окреслюючи її наукову вартість.

Перше методологічне застереження торкається доповнення концептуальних теоретичних основ, на яких ґрунтуються персоналістичні характеристики Павла Маценка, зокрема теоретичні позиції підрозділу 1.2. “Теоретико-методологічні засади культурно-мистецької діяльності”, в якому з’ясовуються, по-перше, дефініції категорії “діяльності”, по-друге, “культурно-мистецького середовища”, по-третє, творчої особистості. На думку опонента, попри імпонуючий ряд наведених дефініцій, одна з них, яка об’єднує практично всі інші, наведені в дисертації, залишилась поза увагою авторки: це категорія життєтворчості, що в останні роки дуже активно розробляється, в тому числі й українськими вченими. Так, у виданому в 2016 р. теоретичному курсі загальної психології авторства Тетяни Дуткевич вказується: “Життєтворчість – особлива й вища форма прояву творчої природи людини. Це духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування та здійснення її життєвого проекту”¹. Та питання життєтворчості поставало значно раніше й знайшло відображення у багатьох соціально-психологічних концепціях, зокрема в працях українських вчених Григорія Костюка, Лідії Сохань та багатьох інших. Для біографічного дискурсу Павла Маценка концепція життєтворчості як блискуче, повновартісно здійсненого життєвого проекту підійшла би досконало.

Друге зауваження пов’язане з не зовсім рівномірним висвітленням різних сфер діяльності Павла Маценка, що потребувало би деякого доповнення і докладнішого обґрунтування. Зокрема недостатньо розкрита власна творчість митця, практично в розділі 3.4. “Редакторсько-упорядницька та композиторська діяльність Павла Маценка” їй присвячено всього дві сторінки – 153–154, причому дисертантка стверджує на завершення переліку його власних творів, що “Музичні твори П. Маценка,

¹ Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2016. С. 339.

відзначаються високою ідейно-мистецькою цінністю і залишаються цінним внеском у скарбниці української музичної культури”. З огляду на таку позитивну оцінку варто було би все ж приділити їм трішки більше уваги і розібрати хоч 2–3 найбільш показові твори з визначенням їх стилістичних характеристик.

Ще одне зауваження стосується аналізу педагогічної діяльності Павла Маценка. Пані Курбанова вельми детально описує всі навчальні осередки, з якими протягом свого тривалого життя був пов’язаний видатний педагог-музикант, присвячує цій ділянці його біографії окремий підрозділ 3.1. “Педагогічна діяльність Павла Маценка” – проте не наводить жодного конкретного імені його вихованців, які перейняли його естетичні засади та розвинули їх у власних життєвих проектах. Кого з діячів української діаспори чи, можливо, автохтонів у Канаді або й інших країнах, де викладав Маценко, можна виділити як гідних спадкоємців його плідної диригентської чи музикознавчої школи?

І ще одне дрібніше зауваження. На стор. 61 пані Курбанова згадує вчителів Павла Маценка у Празі, зокрема детально перераховує видатних музикантів і культурологів, що викладали в Українському Високому Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова, з’ясовує роль Федора Стешка, Платоніди Щуровської-Росіневич у становленні митця – проте чомусь дуже поверхово, та й то через кілька сторінок після переліку основного корпусу педагогів згадує в цьому ряду Федора Якименка, який в той час був однією з ключових фігур інституту, а саме деканом музично-педагогічного відділу. За спогадами самого П. Маценка, він виконував обов’язки старости відділу і тісно спілкувався з деканом: «Якименко був вирозумілим, товариським, обов’язковим, словним і одвертим, але до суворости вимагаючим праці від

студентства й підпорядкованих йому осіб. Одвертости його побоювались...»².

Із запитань, які виникли з думкою про подальшу перспективу розвитку головних ідей дисертації хотілось би озвучити два, на мою думку, найактуальніші. Перше торкається компаративного зіставлення третьої повоєнної хвилі художньої еміграції, до якої належав Павло Маценко, і сучасної четвертої (хоча я б її окреслила вже як п'яту, четвертою визначивши тих, хто зумів вирватись з-за залізної завіси в 60-х – 80-х роках ХХ ст., як Олег Крися, Олександр Слободяник чи Юрій Мазуркевич). Викликає подив і захоплення та самовідданість, з якою покоління Маценка плекало й зберігало українську духовність на чужині в найважчих екзистенційних умовах. Зараз причини еміграції, в тому числі й виїзду інтелігенції, інші, але покидають Батьківщину не менш численно, ніж тоді, рятуючись перед більшовицькою напастю. В чому сучасні емігранти з мистецького кола підхопили славу традицію повоєнних діаспорян, в чому розвинули чи змінили її?

Друге питання почасти пов'язане з першим і спрямоване на поглиблене з'ясування зворотного зв'язку закордонних українців з тими, які залишились на Батьківщині. Це питання державної ваги, бо якщо зараз чисельність населення української держави – понад 40 мільйонів осіб, то за кордоном перебуває коло 30 мільйонів (враховуючи останню хвилю емігрантів). Які оптимальні форми музично-мистецької комунікації, які були б корисні обом сторонам, могла б запропонувати дисертантка, що протягом багатьох років – як і її науковий керівник – досліджувала культуру діаспори?

² Маценко П. Федір Якименко. *Новий шлях*. Вінніпег, Манітоба 1954. 8 березня. Ч. 20. С. 3.

Загалом же усі висловлені зауваження та запитання носять, як неважко помітити рекомендаційний та уточнюючий характер, не підважують наукової самостійності та вартості для гуманітарної науки об'ємної і ретельно аргументованої праці пані Лідії Курбанової. Дуже ретельно опрацьований автореферат, який повністю відображає основні положення дисертації, так само, як і публікації до теми.

Вищенаведені положення опонентського відгуку свідчать про те, що рецензована дисертація Курбанової Л. В. „Різновекторна діяльність Павла Маценка в контексті української музичної культури ХХ століття“ на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство) цілком відповідає вимогам МОН України до наукових досліджень на здобуття вченого ступеня кандидата мистецтвознавства за пошукуваною спеціальністю.

Завідувач кафедри історії музики

Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка,

доктор мистецтвознавства, професор

Кияновська Л. О.

01.02. 2019

